

BIBLIOGRAPHY

نگرشی بر طب حکیمانه از دریچه کتابشناسی دستورالعلاج، از مجموعه نسخ خطی موزه و مرکز اسناد دانشگاه علوم پزشکی شیراز

An attitude to Philosophical Medicine in Bibliography of *Dastur al-Alag* manuscript, from Shiraz University of Medi- cal Sciences Museum

Ahmad A. Muris¹

1- Museum and Historical Documents Center, Shiraz University of Medical Sciences,
Shiraz, Iran

Correspondence: Ahmad A. Muris; Museum and Historical Documents Center, North
Ghaani Street, Shiraz, Iran; asnad@sums.ac.ir

احمد علی موریس^۱

۱- مرکز اسناد و موزه پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی

شیراز، شیراز، ایران

نویسنده مسئول: احمد علی موریس، ایران، شیراز، خیابان

قآبی شمالی، مرکز اسناد و موزه پزشکی؛

asnad@sums.ac.ir

Summery

This study is about philosophical view of Soltan Ali Khorasani Gonabadi, the writer of *Dastur al-Alag* manuscript, dating back to 1524 AD, on physicians. The original manuscript, kept at Shiraz University of Medical Sciences Museum, was studied thoroughly. In the preface of the book, Soltan Ali Khorasani Gonabadi explained his holistic view on medicine and considered ethical and philosophical bases important for physicians.

Key words: Amir Seyyed Fathollah Shirazi, Mughal Empire, India, Safavid dynasty, Delhi, Dar al Elm of Shiraz doctrine

Received: 12 Aug 2012; Accepted: 29 Sep 2012; Online published: 1 Nov 2012

Research on History of Medicine/ 2012 Nov; 1(4): 191-4.

مشخصات کتاب موجود در موزه و مرکز اسناد دانشگاه علوم پزشکی
شیراز:

عنوان کتاب: دستور العلاج (زبان فارسی)

موضوع: طب

خط نستعلیق هندی،

کاتب نامعلوم،

بدون تاریخ تحریر

جلد مقوا با رویه چرم منقوش به گلبرگ های برجسته قطع وزیری { ۴۳۰ ص }

این کتاب که به زبان فارسی در علم طب نگارش گردیده توسط سلطان علی خراسانی گنابادی (جنابری) در سمرقند در دوران حکومت ابومنصور کوچ کانچی خان معروف به کوچوم خان (جلوس ۹۱۶، مرگ ۹۳۶ ه.ق) و بنام پسر او ابوالغازی سلطان ابوسعید بهادرخان به سال ۹۳۰ ه. ق^۱ پس از چهل سال بحث و فحص و مطالعه در علم طب به رشته تحریر در آورده است.

این کتاب مشتمل بر یک مقدمه و دو مقاله است:

- مقدمه کتاب در حفظ الصحة و بیان در طب، سلامت و بیماری و نکاتی درباره اندام های بسیط، مرکب قوا، نبض، تنفس، بول، عرق، تولد و مرگ و دوران بحران و غیره است.

- مقاله اول در امراض مختص بعضومعین در بیست و پنج باب و هر باب مفصل بر چند فصل و هر فصل در چندین نوع است.

- مقاله دوم در امراض غیر معین بعضو مشتمل بر هشت باب و هر باب در چند گونه است.^۲

ظاهرا به نقل از فهرستواره کتاب های فارسی جلد پنجم (استاد احمد منزوی) این کتاب قبلا چاپ شده است.^۳

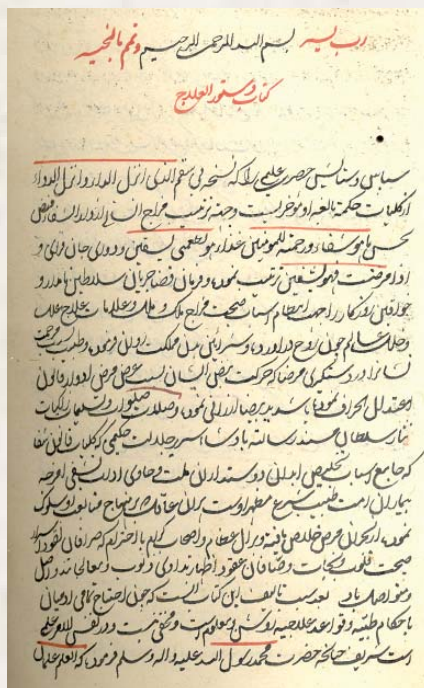
نسخه موجود در مجموعه نسخ خطی موزه و مرکز اسناد دانشگاه علوم پزشکی شیراز دارای دو خطبه می باشد (تصویر ۱). یکی خطبه مقدمه و دیگر خطبه مربوط به دو مقاله است.

1- Erfanian, 2000:189

2- Ibid: 190.

3-:81.

3- Nasr, 2006.

تصویر ۱- صفحه نخست خطبه دو مقاله از کتاب دستور العلاج، نسخه موجود در مرکز اسناد و موزه دانشگاه علوم پزشکی شیراز

آغاز کتاب: (جوهر حمد و ثنا خدایرا عز و جل که حکیم حاذق است) با بیانی ادیبانه نزدیک به نثر مسجع در خلقت طبیعت انسان چنین گوید: (وضع جهان آفرین او بیواسطه گام و زبان با هر موجود ترکیب عناصر و ارکان ساخته و هیات موجودات از قدرت تمکینش بی وسیله طبایع به دارالشفاء شتافته) سپس با ذکر نام خود در بیان سبب تألیف کتاب گوید: (در بیان فضیلت علم طب حضرت رسول علیه السلام فرموده اند که العلم علمان علم الابدان و علم الادیان که دیگر بر این لفظ بر زبان دربار آن حضرت گذشته «لکل داء دواء فاذا اصاب الدوا بری باذن الله تعالی»)

همچنین در خطبه آغازین دو مقاله با طبعی ادیبانه و استفاده از اصطلاحات طب، نثر زیبایی را انشاء می نماید، که شاخص «ادبیات طب» بوده و خود نشان گر آن است که این طبیبان حکیم نه تنها طبیب بلکه حکیمان ادیب هم بوده اند و این هنر که در اکثر متون نسخ خطی طبی وجود دارد مشخصه امتیاز دیگری از طب قدیم (طب کلی نگر) است.

«سیاس و ستایش حضرت علیمی را که نسخه بی سقم الدی انزل الداء و انزل الدواء از کلیات حکمه بالغه مؤخر بیست و جهت ترتیب مزاج انسانی از دارالشفاء فیض بخش ماهو شفاء و رحمة للمؤمنین غداء هو یطعمنی و یسقین و دوی جان فزای اذا فرضت فهو یسفین ترتیب نمود»

به استناد متون نسخ خطی موجود در طب بالاخص شروع انشاء در ابتدای این نسخ که در اصطلاح نسخه شناسی خطبه نامیده می شود در این خطبه های حکیمانه طبیبان قدیم نشان دهنده نگرش الهی آن طبیبان حکیم مبتنی به اصول و اعتقادات دینی بوده است که با این انگیزه و بینش به تألیف، تعلیم و تعلم در علم طب و همین به انجام مسئولیت مهم و سنگین طبابت می پرداخته اند. همچنین نگرش و جهانشناسی این طبیبان حکیم دارای پشتوانه علمی، فلسفی و عقلانی بوده و نظام خلقت را یک مجموعه و منظومه کلی و وحدانی می دانستند. از سوی دیگر با توجه به شأنیت و کرامت انسان، شاکله آن را منحصر به یک کالبد جزء به جزء و قابل تشریح در حیطه انحصاری علوم محسوس و تجربی (طب جزئی نگر) ندانسته بلکه از رابطه میان روح، نفس و بدن در گونه های مختلف طب کلی نگر با اعتقاد به عالم ملک و ملکوت، انسان را عالم کبیری میدانند که در عالم صغیر دارای سیر طبیعی و تکامل نفسانی می باشد. در این راستا برخورداری این طبیبان حکیم از علوم هم چون، فلسفه، نجوم، فقه مؤید این امر است.

با مقایسه ای بین «طب کلی نگر» با عنوان طب حکیمانه و پزشکی امروز با عنوان پزشکی جدید «جزئی نگر» در نحوه تشخیص و درمان بیمارها امروز سعی بر این است که هر چه بیشتر در سطح سلول و ملکول به علت و بررسی اختلالات پرداخته شود و از این رو بنظر می رسد که درک فهم و توجه برخی مبانی و معانی طب حکیمانه قدیم بر روش های جدید علمی دشوار و یا غیر ممکن باشد.⁴

References

- Erfanian G. [*Fehrest Kotob Khati Ketabkhaneh Markazi va Markaz Asnad Astan Ghods Razavi*]. Mashhad: Astan Ghads Razavi, 2000. [in Persian]
- Nami V. [*Entesharat Vizheh Moaseseh Motaleat Tarikh Pezeshki, Teb Eslami va Mokamel*]. Tehran: Tehran University of Medical Sciences Publication, 2011. [in Persian]
- Nasr SH. *Religion and the order of nature*. Translated by Rahmati E. Tehran: Nei, 2007. [in Persian]

Archive of SID

Vakil Mosque, Belongs to Zandieh dynasty (۱۷۹۴-۱۷۵۰ AD), Shiraz, Iran